

СПОРТТЫҚ ТУРИЗМНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

Құрман Б., «Дене шынықтыру және спорт» мамандығының 2 курс магистранты

Ғылыми жетекшісі: **Абишев Н.А.**, п.ғ.д., профессор

І.Жансүгіров атындағы Жетысу университеті, Талдықорған қаласы

E-mail: Abishev.47@mail.ru

Мақалада Қазақстан Республикасында спорттық туризмді дамыту перспективалары қарастырылады. Спорттық-экстремалды туризм және оның түрлері туралы ұғымдар ашылады.

Тірек сөздер: спорттық туризм, жорықтық туризм, рекреациялық ресурстар, туризм нұсқаушылары, жарыстар.

В статье рассматриваются перспективы развития спортивного туризма в Республике Казахстан. Раскрываются понятия спортивно-экстремального туризма и его видов.

Ключевые слова: спортивный туризм, походный туризм, рекреационные ресурсы, инструкторы туризма, соревнования.

The article discusses the prospects for the development of sports tourism in the Republic of Kazakhstan. The concepts of sports and extreme tourism and its types are revealed.

Keywords: sports tourism, hiking tourism, recreational resources, tourism instructors, competitions.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2020 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына арнаған Жолдауында айтылған өскелең ұрпақтың шығармашылық және спорттық әлеуетіне, сондай-ақ балалар үйірмелерінің қызметін қайта бастау және спорт секцияларын ашуға баса назар аудару қажеттілігі туралы тапсырмасын орындау мақсатында 2020 жылғы 30 желтоқсанда «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне мәдениет, дене шынықтыру және спорт мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңына түзетулер енгізілді, оның шеңберінде балалар мен жасөспірімдерге арналған мемлекеттік шығармашылық және спорттық тапсырыстар тетігі енгізілді.[1]

Қазақстандағы туристік ресурстарға – туристік қызмет көрсету нысандарын қамтитын табиғи-климаттық, тарихи, әлеуметтік-мәдени, сауықтыру нысандары, сондай-ақ туристердің рухани қажеттерін қанағаттандыра алатын, олардың күш-жігерін қалпына келтіріп сергітуге жәрдемдесетін өзге де нысандар жатады. Олар мәдени-танымдық, экологиялық, спорттық, әлеуметтік, діни, т.б. туризм түрлері бөлінеді.

Қазақстан Республикасында спорттық туризмнің жағдайы 1950 – 60 жылдардан белең алады. Алматы жоғары оқу орындарында тау туризмі, альпинизм (шынға шығу), спорттық туризм дами бастады. Мұның нәтижесінде туристік нұсқаушылар тобы қалыптасты. Осы жылдары С.Күдерин, Ү.Үсенов, Н.Дубицкий, В.Г.Хомулло, т.б. мамандар оқушылар мен студенттер арасында туризмді дамытуда үлкен үлес қосты.

Спорттық туризм бұл туристердің спорттық мақсатта жорықтарға, жарыстарға қатысуын ұйымдастыратын жұмыстар тобы. Сондықтан, туристік жорықтардың қандай жерлерде өткізілетініне және туристік жорықтар кезіндегі қолданылатын транспорттық құралдардың жеке түрлеріне байланысты туризм мынадай түрлерден тұрады және ол келесі көрсеткіштермен сипатталады:

Жаяу туризм — күрделі емес таулы және жазық жерлерде өткізілетін туристік жорықтар. Халықтық топтар арасында ең көп тараған туризм түрі болып есептеледі: арнайы көлікті қажет етпейді, кез-келген аумақ бойынша жорықтар ұйымдастыруға болады.

Тау туризмі — биік, күрделі таулы жерлерде өткізілетін жорықтар болып бөлінеді. Маршрут бойында кедергілер, категориялық асулар болуы керек. Жаяу туризм сияқты адамдар арасында кең тараған туризм түрлерінің бірі, өйткені арнайы көлікті керек етпейді, таулы аймақтарда кең таралған.

Шаңғы туризмі — қыс кезінде, белгілі-бір қар жамылғысы қалыңдығына байланысты өткізілетін, өзіндік ерекшеліктеріне байланысты құрал-жабдықтары (примус, пеш, шаңғы т.б.) және қонақ жайлары (бивуак, қар үйшіктері, тұрғын мекен-жайлар т.б.) бар жорықтарға байланысты жұмыстар тобы. Климаттың, ауа-райының әртүрлі жағдайында жорықтар өткізіледі. Шаңғы туризмі бойынша жорықтар жазық жерлерде және таулы аудандарда қар жамылғысы тұрақты аймақтарда тараған.

Су туризмі — белгілі-бір су объектілері (өзендер, көл жағалары) бойынша ұйымдастырылып өткізілетін, арнайы (қайықтар, салдар т.б.) жүзу құралдары бар жорықтарды ұйымдастыруға байланысты іс- әрекеттер. Су туризмінде қолданылатын жүзу құралдары әр түрлі (байдаркалар, балон қайықтар, кильді қайықтар, катамарандар, тегіс табанды қайықтар т.б.) су жорықтары бойынша кездесетін кедергілер де ерекше (желдер, толқындар, сарқырамалар т.б.).

Велосипед туризмі — ұзақ қашықтықтағы, көптеген километрге (1100 км дейін) созылатын, арнайы дайындықты талап ететін, транспорттық (көліктік) құрал велосипед болып табылатын, жорық кезіндегі өзіндік кедергілер бар (жолсыз жерлер, орман-тоғайлар, жыралар т.б.) туристік топ құрамының шағын болуын талап ететін жорықтарды ұйымдастыру жұмыстарының жиынтығы.

Автомобилтуризм — арнайы дайындықты қажет ететін, маршрут өтетін жерлердің жағдайына байланысты өтетін (батпақтар, тасты, қарлы жерлер, құмдақ жерлер мен өткелдер, тау жолдары мен тау асулары жорықты күрделендіреді), үлкен қашықтықтарға созылатын, топтық құтқару құралдарының (от сөндіргіштер, аптечкалар, қорғаныс шлемдері, қауіпсіздік белбеулері т.б.) болуын талап ететін жорықтарды ұйымдастырып өткізу. Көлік құралы ретінде туризмнің бұл түрі бойынша автомобильдер, мотоциклдер, мопедтер т.б. қолданылады. Автомобилтуризм бойынша жарыстар, чемпионаттар өтіп тұрған.

Спелеотуризм — үңгірлерде, әр түрлі жер бедерінің күрделі лабиринтер жағдайында өтетін, үңгірлердегі төменгі температура мен жоғары салыстырмалы ылғалдылық жағдайындағы, табиғи жорықтың болуымен сипатталатын жұмыстарды ұйымдастыру. Кейбір үңгірлер түбінде жер асты көлдері мен жер асты өзендері болады. Үңгірлер вертикалды және горизонталды болуы мүмкін. Өз бойында тау және су туризмі техникасы элементтері мен құрал- жабдықтарын біріктіреді. Сондықтан арнайы дайындықты талап етеді. Алынып жүрілетін құралдар да ерекше (фонарь, примус, рация, барометр т.б.). Спелеотуризм бойынша маршруттар 2 бөлімнен: жер үсті маршруты, яғни үңгірге дейінгі жүру маршруты және жер асты маршрутынан тұрады. Көп жағдайда үңгір аймағында базалық лагерлер құрылады.

Аңшылық пен балық аулау Ерлердің ең қызығатын әуесқойлығы – аң аулау мен балық аулау. Бұл адам мен табиғат байланысы мәдениетінің бір бөлігі іспеттес. Нағыз аңшы жануарлар әлемі мен оны белсенді қорғау туралы ақпаратқа әрқашан қызығушылық танытады. Сол секілді балық аулау да жақсы демалыс. Көл жанында әрқашан таза, жұпарлы ауа. Ол жерде адам күнделікті тұрмыс-тіршіліктен бір сәтке босап, сергек күйді сезінеді. [2]

Спорттық туризм. Бұл турлардың негізгі міндеті - туристерге таңдаған спорт түрімен айналысуына мүмкіндік беру. Спорттық турлар екі түрге бөлінеді: белсенді және пассивті. Бірінші жағдайда, спорттың қандай да бір түрімен айналысу, екіншісінде - спортқа қызығушылық, мысалы, жарыстарға қатысу.

Арасында ең танымал жас санаттарындағы жасөспірімдер жаяу жүргіншілер туризміне ие болды. Жыл сайын аймақаралық шараларды өткізу сапасы артып келеді аймақтық және Республикалық жарыстар.

Қатысушылар санының артуымен сипатталады:

- Статистикаға сәйкес, осы түрдегі мамандар саны өсуде спорт

- Қатысушылар санының өсуі аймақтық деңгейде де жүруде деңгейлері
- Спортшыларды даярлау сапасын арттыру
- Судьялардың кәсіби деңгейі артуда білім беру мекемелерінде спорттық даму жүріп жатыр.

Туризм мемлекеттік бюджеттен қаржыландыру шектеулі болса да көрнекі атрибуттармен, бірақ мезгіл-мезгіл қаржыландыру жүзеге асырылады жергілікті бюджет қаражатынан спорттық туризм көптеген аймақтық ұйымдар арасында белсенді өзара мәдениет және спорт, жастар саясаты министрліктері. Қазіргі уақытта коммерциялық компонент маңызды құрамдас бөлікке айналды сұрақ. Бұл сала үлкен тартуға қабілетті болғандықтан пайда болды себебі туризм саласындағы кәсіпкерлердің саныперспективалы және айтарлықтай қаржылық инфузияны әкелуі мүмкін.

Экстремалды туризмді ұйымдастыру саласындағы қызығушылық өте жоғары. III-V күрделілік санатындағы бағыттар кадрларды даярлауды жәнетиісті жорықтар өткізу. Қамтитын тиімді жүйені құру оңай емес тек оң тәжірибе. Сондықтан олар проблемаларға тап болады. Қауіпсіздік, жылдам және оңай ақша жекешелендіруге мүмкіндік бередіжарыс, мамандар.

Спорттық туризмді дамыту үрдісінің екінші жағыадам мен табиғат арасындағы қатынастарға мемлекеттің араласуы. Барлық жаңа заңдар мен тыйымдар, шектеулер бар. Осының салдарынан спорттық туризмді дамытуға қызығушылықтың айтарлықтай төмендеуі. Мүмкін, кейбіреулерге бұл туралы жақсы жақтары бар сияқты көрінуі мүмкінқауіпсіздік тұрғысынан серуендеу саны азаяды, өйткені олар көркемөнерпаздар негіздері. Бір жағынан, бұл дұрыс, бірақ адамдар тіпті жоқ іс-шараларды өткізудің дұрыстығы туралы болжам жоқспорттық туризм бойынша іс-шараларды қалай өткізу керектігін білу. [3]

Спорттық туризмнің дамуымен күрделілік деңгейі де дамиды. Кедергілер күрделене түсуде және жаңаларына бағынудашындар табиғи ортадағы көлік құралдарының тізімін кеңейтеді. Қазақстанның туристер одағы енгізген жіктеудегі еркіндіктуризмнің жаңа кіші түрлерінің пайда болуы мен дамуы, ішіндегі дейбар және олардан тыс.Қауіпті шоу БАҚ-қа ұсынады үлкен қызығушылық көрерменнің менмәжбүрлейді выдумывать күрделі кедергілерді еңсеру. Бірақ спорттық туризмнің бұқаралық түрлері ешқашан табылмайды.

Барлық бөлшектелген сәттерді табадыспорттық туризм бойынша нормативтік базада көрініс. Мұның бәрі баржорық ісіндегі жеңілдік. Жүреді тұжырымы ұғымдар жіктеумен байланысты, сондай-ақ қысқартылғаншектеулі көлемді өтумен жорықтар ұзындығыкез келген санаттағы кедергілер туризмнің әр түрінен қиындықтар.

Спорттық туризмнің мәні өзгереді, табиғи туризм ауыстырыладықоршаған орта, ол болып табылады основополагающая осы түрінде туризм. Залда өткізілетін іс-шаралардың пайда болуы мақсатты өзгертедісаяхат, мысалы, Қазақстан чемпионатын жақында өткізу спорт залындағы тау туризмі. Әрине, спортзалдар-бұл жаттығулардағы көмек түрі және спорттық туризм бойынша жаппай сабақтарға арналған мүмкіндіктер, бірақ қажетшарттарды сақтау.

Сондай-ақ туристік іс-шараларды өткізу табиғи ортада емес,жасанды қашықтықта әдістер мен дағдылар енді қолданылмайдытабиғи ортада нақты өмірде қолданылатындарға тәнмаршруттағы. Мұндай үрдіс, мүмкін, қазірдің өзінде болған сияқты басқа спорт түрінің пайда болуына,туризмнің жекелеген элементтерін қолдана отырып, шын мәнінде бәсекелестіктің басқа принциптерімен қашықтықтар жиынтығы.Жылдамдық параметрлері, шоу элементтері жәнекөрнекілік. Әрине, бұл форма да өмір сүруге құқылы, бірақ қажет спорттық туризмнің және т. б. бастапқы бейімділіктерін айтарлықтай бөліңізненіктен ол өз уақытында халық арасында үлкен танымалдыққа ие болды.Сондай-ақ, мұндай іс-шараларды қаржыландыру нақты болуы керек ажыратылды. [4]

Спорттық туризмді дамытудың маңызды тенденциясы болуы мүмкін жорықтардың күрделілігінің өсуі біршама баяулады, сонымен қатар пайда болды. Бұрыннан белгілі және одан да күрделі бағыттарды табу қажеттілігі Көкшетау, Орал және т. б. сияқты елдің қол

жетімді аудандары үшін сутуризм, бұл өту байламы әртарапты орын кедергі кезең, мысалы, жоғары су. Бұл үрдіс мыналармен байланысты жорықтарды ұйымдастырушылар алдында тұрған экономикалық қиындықтар жаңа аудандар және демеушілердің қажеттілігі.

Спорттық туризмнің келесі ерекшелігі-бұл мемлекет көбірек назар аудара бастады және кейбір мәселелерді реттейді министрліктер мен ведомстволардың даму қызметі арқылы үдерістер спорттық туризм.

Спорттық туризм даму үшін күрес алаңына айналды. Спорт мәселелеріне жетекшілік ететін белгілі ведомстволар мен министрліктердің,туризм және білім беру. Мүмкін себеп-бұл негіз спорттық туризм, бұл жаппай спорттық сауықтыру технологиясы.

Ол даму үшін негіз болып табылады коммерциялық экстремалды туризм және онымен байланысты жүйе ұлттық парктер, аймақтар үшін кең бейінді кадрлар даярлау демалыс, ТЖМ, туристік және жастар клубтарының жүйелері,басқару секторын және дәстүрлі бағытты -спорттық жорықтар, саяхаттар мен турлар өткізу[5].

Осылайша, Туризм индустриясы үнемі дамып, жетілдіріліп отырады, туристерге, әсіресе туризмнің дәстүрлі түрлері жеткіліксіз жастарға жаңа қызметтерді ұсынады, ол жайлылықпен, қонақ үйлерде демалудан шаршады. Ашық ауада демалу үшін жағдай жасау қажет. Туризмнің белсенді түрлеріне демалу мен саяхат, ойын-сауық, спорт түрлері кіреді, олар айтарлықтай физикалық стрессті қажет етеді және туристердің барлық санаттарына қол жетімді емес. Экстремалды туризм туризмнің ең қауіпті түрлеріне жатады. Экстремалды туризмдегі қауіптердің барлық түрлерін құбылыстың табиғаты мен қауіпті жағдайдың пайда болуындағы туристердің рөлі бойынша жіктеуге болады. Көптеген адамдардың көзқарасы бойынша Туризм демалыспен, жаңа әсерлермен, ләззатпен байланысты [6].

Туризм индустриясы үнемі дамып келеді және жетілдіріліп отырады, туристерге, әсіресе туризмнің дәстүрлі түрлері жеткіліксіз жастарға жаңа қызметтерді ұсынады, ол жайлылықпен, қонақ үйлерде демалудан шаршады. Ашық ауада демалу үшін жағдай жасау қажет. Туризмнің белсенді түрлеріне демалу мен саяхат, ойын-сауық, спорт түрлері кіреді, олар айтарлықтай физикалық стрессті қажет етеді және туристердің барлық санаттарына қол жетімді емес. Бұл тұрғыда экстремалды туризм одан да ерекше[7].

Бүгінгі таңда Қазақстанда туризмнің барлық дерлік түрлері бар: танымдық, экстремалды, ойын-сауық, этникалық, экологиялық және басқалары. Қазақстан Республикасындағы туризм индустриясы мемлекеттік деңгейде экономиканың басым салаларының бірі болып танылды.

Қазақстанға туристік бағыт ретінде қызығушылық бүкіл әлемде айтарлықтай өсті және тиісінше, жергілікті туроператорлар саяхатшылардың көбірек санын тарту үшін ұсынатын туристік қызметтер спектрі жылдан жылға ұлғаюда.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. «Дене шынықтыру және спорт туралы» Қазақстан Республикасының Заңы. 2014 жылғы 3 шілдедегі № 228-V ҚРЗ (2018.24.05. берілген өзгерістер мен толықтырулармен). - <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1400000228>

2. «Қазақстан Республикасының дене шынықтыру мен спортты дамытудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 11 қаңтардағы № 168 Жарлығы. -<http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1600000168>

3. https://primeminister.kz/kz/news/kultura_i_sport/prezident-zholdauin-iske-asiru-dene-shiniktiru-sauiktiru-keshenderinin-90-auildik-eldi-mekenderde-salinadi

4. <https://primeminister.kz/kz/news/bukaralyk-sportty-ishki-turizmdi-damytu-zhane-kazakstannyn-tauelsizdiginin-30-zhyldygyn-merekeleuge-arnalghan-is-sharalar-zhosparay-raayymkulova-kr-madeniet-zhane-sport-ministrloginin-zhumysy-turaly-1445556>

5. <https://prosemenov.ru/kk/soderzhanie-i-ponyatie-rekreacionnogo-turizma-rekreacionnyi/>

6. Бельгибаева А. Кластер как инструмент повышения конкурентоспособности // Материалы международной научно-практической конференции «Национальная

конкурентоспособность Казахстана: теория, практика, перспективы». – Алматы: КазНУ, 2010. – Ч. 1.

7. Есмаханова А.С. Влияние индустрии туризма на экономику страны // Материалы VI-й научно-теоретической конференции студентов и молодых ученых факультета экономики и бизнеса КазНУ им. Аль-Фараби. Алматы, 2006. – С. 171-176.